

АНИЦА САВИЋ-РЕБАЦ

Или мистерија смрти најпапетније Српкиње

www.pravoslovo.net

Ма, шта ми кажеш Персида, зар се Аница још није убила? Резала је вене, али су је спасили. Замислите!? Питам се како их је то резала, кад је преживела? Ако је дала реч Хасану да ће се убити онда је, мислим, ред да се лепо убије. Овако су две истакнуте београдске другарице, некад госпођице у својим, (сад) ослободилачким. салонима коментарисале Аницу Савић-Ребац давне 1953. године.

"Без освајачких црта лица и љупкости у држању, више горда и опора, него блага и умиљата, Аница није нарочито примећивана у београдском друштву" - тако је описивао вечно у њу заљубљени, најдецентнији пречански интелектуалац, господин Кашанин, а онда су се ствари нагло промениле...

Изненадна смрт њеног болесног мужа Хасана, бившег четника-комите и пријатеља Мустафе Голубића, и њено обећање да ће одмах за њим у смрт направити су од ње трач партију године.

Аница, по природи асоцијална и сасвим окренута свом античком свету пуном кипова и ирационалних љубави, дала је мужу обећање да "без њега неће живети" да би га "окуражила" јер нико није мислио, па ни Аница, да ће Хасан стварно умрети.

А онда је он умро.

Она је остала потпуно сама, а Београд врело заинтересован за то када ће она испунити своје обећање...

Аница је седела сама у мраку њеног и Хасановог малог стана, окружена сликама Лазе Костића и његове несрећне љубави госпођице Дунђерски. рачмишљала шта да уради...

Прича о неоспорно најумнијој Српкињи помиње се давно, још у загушљивом прошлом веку, када су једног јутра 1892. писац Милан Савић и његова племенита жена, Јулка (рођена Давидовац) добили своју јединицу Аницу Савић-Ребац.

Аница је била новосадско мезимче које су мазили и на коленима цупкали чика Јова Змај и Лаза Костић.

Француски, немачки и енглески, још као дете научила је да говори као матерње језике, а у четрнаестој години објавила је свој први препев Шелија.

Њен отац, Милан Савић, секретар Матице Српске и преводилац Гетеовог *Фауста*, све је чинио за своју јединицу, само да она добије што боље образовање, "само да се њен таленат развија".

Аница је ишла у приватну гимназију и занимао је искључиво само један мушкарац - чика Лаза Костић, уз чије је песме у сан падала и из сна се задихана враћала.

Милан Савић је, иначе, помагао Лази онда када га је цео свет одбацио и све је

чинио да Матица објави његова дела, па је Лаза био најбољи пријатељ породице и Аничина сасвим тајна љубав, опсесија њеног раног девојаштва. Велику тајну за коју није знала ни њена мама Јулка, која је мислила да прати све Аничине погледе, чувала је девојчица од свих.

Док је Аница кришом гледала у старог Лазу у њене прозоре је зајапурен и занесен пиљио сасвим мали Кашанин.

Кашанин је био четири године млађи од Анице и није било дана да је прошао кроз српску Атину да није нашао разлог да скрене кроз Хлебарску улицу, где је Аница становала, не би ли је видео како стоји на балкону или гледа кроз прозор.

Али, како је Кашанин после писао. "на балкону никад није било никог, а врата су увек била закључана".

Аница је читала или гледала Лазу, или се бринула за његову сиротињу и болести. На све начине је мали Кашанин покушавао да упозна Аницу, али није успевао. Узалуд је шетао Хлебарском улицом по киши и ветру, узалуд је ишао на књижевне вечери и концерте. Аница га није примећивала.

А онда је дошла 1910. година. Те чудне и ветровите године умро је Лаза Костић, а Аничина породица преселила се у Беч да би она студирала класичне језике и књижевност код професора Радермахера. Аница је волела, уз топао чај, у шали да говори да је њен добри отац, Милан Савић отишао зарад њеног талента у Беч исто као што се Хорацијев отац преселио због Хорација у Рим.

Чудна вредна и упорна госпођица Ребац није у Бечу уживала као што би то друге госпођице чиниле. Није се она заносила љубавима, колачима и плесовима, већ је своју страшну и неутешну жалост због Лазе ублажавала својим дружењима са професором Радермахером. У дугим и чудним, обичним људима и веселим госпођицама неразумљивим, заносима, пределима и причама из старе Хеладе проналазила је она сав смисао свог младог живота.

Професор Радермахер био је једини мушкарац, који је после чика Лазе успео да разуме њене олимпске заносе и хиперборејска интересовања, њену стравичну жеђ за тајнама грчке и римске мистике и езотерије. И док је забринута мама Јулка одмеравала бечку господу и куповала лепе материјале за хаљине своје кћерке, Аница је читала и сањала амброзијски свет и заносила се Нижинским кога је гледала у бечком балету.

Када је једног јутра Јулка забринута за Аничину малокрвност питала шта би јој могла скувати да је развесели она је рекла:

- Амброзију!

Забринута где би то јело могла наћи, питала је Јулка шапатам свога мужа шта је то?

- То ти је оно јело што по грчкој митологији једу богови и њихови коњи - одговорио је Савић кроз суздржан смех.

Амброзије није било на бечкој пијаци.

Године 1913. она је апсолвирала и рат је прекинуо њено даље школовање. Са својим професором Радермахером наставила је она да се дописује све до његове смрти 1952. године.

Из рата је Аница опет бежала у грчка и римска ратовања, а онда је 1918, на дан уласка српске војске у Нови Сад, упознала младог господина Кашанина.

Млади господин Кашанин бистар и наочит, био је сада студент који је ту дошао да учествује у раду Српског народног одбора. Он је већ био заборавио на њу, на своје шетње Хлебарском улицом и на жељу да је упозна. Она је читала његове радове у *Бранику* и сомборској *Слози*, али сада га је видела први пут.

Одмах су постали нераздвојни.

По повратку из Беча Савићи су остали без своје куће у Хлебарској улици, и сада су живели на углу Николајевске и Лазареве улице у апартману чији су прозори гледали на усамљењу и тамну Николајевску цркву и на њену увек празну порту.

Да ли због старог намештаја, или због остарелог домаћина, међу којима је Аница изгледала још млађа и наивнија него ишио је била, или само зато што сам им одлазпо у посешу предвече, заувек ми је остао у сећању мрачин и тужии стан. На вратима ме је сваки пут пресретала Аничина мати са осмехом и речима које су биле ишио толико љубазне колико и конвенционалне. Аничнн отац није био са мнош много разговорив, ваљда и стога што је веровао да га, као и сви шадашњи млади људи, ја много не ценим. А можда је говорио и зато што је слабо чуо, и зато што нисам долазио к њему него Аници. Онако како бих га затекао кад бих ушао, тако бих га и оставио кад бих излазио. Стајао је мален, ситан, ружан, зи пулишом и писао...

Тако је описивао, у својој исповеди на те дане, господин Кашанин који је Аничин свет обрнуо наопачке. Она која је волела само старе и паметне мушкарце и коју су једино разумели оседели и презрени Лаза и занесени професор Радермахер. Сада је свако вече у својој соби, у плавичаст сумрак, седела са овим младим мушкарцем, скоро дечаком, и причала о поезији и дунавским плажама, о питијским загонеткама и орфичкпм страстима.

У вароши која је још мирисала на рат и где је једна војска тек отишла а друга дошла није било струје. Њих двоје би тако седели у потпуном мраку, једва се назирјући и сакривајући тако своја црвенила и погледе све док Аница не би скочила и рекла:

- Боже, што не кажете да је мрак! - онда би запалила малу петролејску лампу а собу би испуниле дугачке сенке, и Аница би одмах почела да говори о Лази. И млади Кашанин је волео Лазу. Причајући о Лази, он би опет погледом малог дечака који пролази Хлебарском пиљио у њено лице, а она би се, правећи се да јој сва душа гори за Лазом, смешкала од задовољства коју јој је ова нова и ненадана љубав донела.

Он је волео Русе, она Хелене, Он Французе она Енглезе. Њихове, Јулки сасвим неразумљиве свађе, завршавале су се кикотом и осмесима.

Сећајући се тих вечери он је записао:

"Њу је требало гледати, не само слушаши, кад је понесена и усхићена излагала своје мисли. Не седећи у фотељи ни минут мирма, она се паѓињала, исправљала, пљескала рукама и ширила очи... Пре је личила на дебишнткињу ѓлумицу, него на свршног сиуденџа класичних језика и више сећала на дечака него на девојку."

Аница се, правећи се важном, све више заљубљивала у Милана, а да то није ни приметила. Миланова жеља за Аницом била је пресецана њеном позом свршене

студенткиње и старије госпођице.

Целу годину дана, од јесени 1918. до јануара 1919, њих двоје су пунили сумрак на углу Николајевске својим знањима и страстима, а онда је Милан требало да отпутује у Париз на *Сорбону* где је уписао историју уметности, а Аница у Београд за испите на универзитету.

Сасвим наивно, веровали су да ће се њихов занос одржати преко писама. Аница је замолмла Милана да се дописују на француском. Милан је пристао иако му је то било смешно.

О љубави Анице и Милана зна се сасвим мало, као уосталом о било којој великој љубави закључаној у сумрак мемљиве собе. Ни сама Јулка, која је каткад ситним корацима пролазила споро испред закључаних врата, није знала шта се догодило.

Мало пољубаца, пуно обећања и превише неразумљивих страних имена!- како би рекла њихова слушкиња.\

3. маја 1919. она му пише:

Господине Кашанине,

У Вашем писму ме је срео вешар пушовања; то ми је тако добро дошло. И илузија ме је освежила; иако ми је, с друге стране, мило ишло нисте ишли морем: сувише бих Вам завидела. Ни сте у горњој Италији нашли нашу природу; а ји се већ толико времена шрудим, са досиа успеха, да у нашој природи нађем елемнете, рефлексе, илузије даљина... Мислим да треба много отпорне снаге да би се могло уживати у Паризу. Треба савладати сву нехармоничну колосалност модерног, великог града, да би се дошло до оног што је, бар за мене, прави садржај Париза: а то је кондензована култура толиких векова, од Јулијанових терми до, рецимо, до Ајфелове куле. (Ја Вам канда непрестано причам о ономе што Ви гледате, но шта да Вам причам о Н. Саду?...)

Јесте ли посећивали априлске баите Версаја и Син Клуа? Оне мора да имају нарочити шарм: шарм прошлости која се вечно подмлађује. Ја не знам да ли Вас то толико привлачи: мени је драгоцено, јер за мене постоји само јуче и сушра-данас само као веза између јуче и сутра.

Ви, Ви сше врло млади, кад можеше да се тако искрено чудите и дивите. Ја мислим да то више не бих могла – осим можда кад бих летела на авиону...

Кашанин је био бесан, и ходао је париским улпцама раздрљен и врућ са њеним писмом у рукама. Нервирало га је што му је у сваком писму давала до знања да је он за њу "клинац". А Аница је живела од његовог обожавања више него од својих дионисијских заноса иако је мислила сунротно.

23. јула 1919. - она одговара на његово писмо:

Пишем Вам у Париз, а Ви сте г. Кашанине можда већ у Алпима... Много сам мислила на планину пратећи Ничеа по шумама Силваплане. И после два лета проведена у Доломитима јужног Тирола, ја знам да нема позитивније визије која би могла да задовољи ширу естетску глад но што чини висока естетска

планина. Њена лепота је у исти мах и спиритуална и реална, бескрајна, а ипак одређена. Најлепше што сам икад видела, што је један излазак сунца у Алпима. Хоће ли Вас та лепота усрећити...

Стално га је проверавала, испитивала, зачикивала кроз писма. Испитивала његове опсесије и знање француског. Сасвим сигурна у његову љубав понекад би, кроз неки благ опис или реминисценцију, показала и танку окрутност...

17. августа - пише му писмо на француском, захтевајући то и од њега. У том писму пише му о београдским салонима, о томе да је Урош Предић урадио њен портрет и да је срела Црњанског. Похвалила је интелигенцију и сензибилитет Црњанског и Милан је осетио лаку и упорну љубомору коју је као болест носео кроз кафане Монмартра. На његово упорно инсистирање да му да свој коначни суд о Црњанском она одговара:

- Укратко, то је један који би хтео да буде Аријел, кад не би тако често хтео да буде Калибан. Но, аријелски елемент ће, надајмо се, њревладаати.

Ова шифрована порука, за коју је требало познавати Шекспира, умирила је Милана. Она је још увек у Црњанском видела чудовиште више него анђела...

Те године она први пут одлази у Топчидер код Исидоре, дружи се са Андрићем и Манојловићем и Милану препричава литерарне трачеве.

На крају једног писма она му каже:

Ви се чудите што волим мршваце. Зар Ви не знаше, Кашанине, колико мршви могу да буду живи, а колико живи могу да буду мршви...

У фебруару 1920. она запада у прву већу психичку кризу, и пише му сасвим поверљиво и отворено писмо, сасвим необично за њу:

Г. Кашанине, њишем Вам усред посла на својој дисертацији која ми иде врло споро и незгодно... Ја сад имам мање жеље за њутовањем него иначе, прво због поменутог иосла, друго због поменутог компликованог душевног сиања у коме се налазим. Ја сим слушила да ће једном у мени доћи до конфликта између уметности и живота и сада је настало то време кризе. Моја уметност је била "начињена од машерије снова", и живела је једино у атмосфери сна. Хоће ли она моћи да преживи рушење једног целог свеша, хоће ли моћи да живи у атмосфери живота? Ово је мој проблем и борба на животи и смрти. Ја се носим, по обичају, досиа мирно, али не патим мање ради тога...

Паметне девојчице сви негују и тапшу, паметне девојке већ постају чудне и опасне за своју средину, а паметне жене су већ права трагедија и предмет исмевања за српске градове. Тако је већ стотинама година. Некад дика и понос српске Атине, Аница са својим ексклузивним ставовима, више заинтересована за Тројански рат и музе него за српску стварност и хаљине, све је више била предмет оговарања и интрига. Средина не опрашта незаинтересованост за њу. А онда, када је већ ионако крхка и нежна, црнка, маркантног носа и "конвенционално љупког лица" била раздирана својим душевним боловима. добила је писмо од Милана у коме је писало да се он оженио руском грофицом.

Била је шокирана, понижена, дубоко увређена и сасвим сигурно - потпуно несрећна. Одједампут је схватила колико је волела тог младића који је у сумраку

њене собе тврдио да зна више од ње о Клајсту и Гетеу, о Шелију и Китсу... Њега, коме је поверила све своје успомене и слутње, сате и снове... Он је издао и она му то никад није опростила. Прекинула је преписку и дуго одбијала да га види. Преварила се што је поверење поклонила једном тако младом човеку и сада је била поносна на своју дистанцу и резерву коју је гајила према њему.

Одлучила је да се и она уда... Али за кога се, забога, тако паметна Српкиња у Србији могла удати?

Хасана је Аница срела сасвим случајно, или га је можда дозвола. Они који знају нешто о њиховом првом сусрету или су мртви или љубоморно чувају тајну. Неки кажу да је то било у Паризу. У једну суву јесен.

Хасан је на турском значео леп и Хасан је то у животу и био. Огроман и жовијалан - како су га његови савременици описивали, Хасан је био начелник у муслиманском одељењу Министарства правде. Раније је тај динарски горштак, сточанин, попут Мустафе Голубића и других српских, младобосанских родољуба, мухамеданске вероисповести прошао ратну школу етеричног, "штурм унд дранг", војводе Танкосића.

Био је један од оних српских комита, усташа, потом четника који су у "Златној моруни" уз дуге чибукe и преврелу ракију, у духу најбруталнијих сведочанстава пољског племића, српског аристократе, Станислава Кракова, препричавали своје авантуре с јужних балканских гудура. Хасан је, по неким наводима, био један од оних српских бојовника који су јездили Косовом, Метохијом и неготинско-кумановском границом носећи на копљима главе арбанашко-турских дахија, светећи се за убијену српску недоношчад.

У том романтичном ратнику, српском витезу муслиманске вероисповести, горда пречанска интелектуалка, опседнута јелинском хероиком, пронаћи ће прототипну фигуру за своје претплатонско-спартанске снове.

Хасан, кога је зловна београдска чаршија неоправдано оптуживала да је "глуп", у међувремену ће израсти у најповерљивију фигуру српско-муслиманских дипломатских, антикатоличких, тактичко-стратешких маневара.

Хасан (лепи) ће оваплотити њене најскрпвеније визије, и у њему ће она пронаћи везу између ахилејске узвишености и хиперборејске недокучивости. Никада Аница није отишла ни на вечеру у Пен клуб или на било који скуп а да њен Хасан, као огромна сенка, није био уз њу. Таква брачна оданост и везаност провоцирала је у књижевној чаршији више презира и оговарања него класичан књижевни блуд и разврат.

Али, Аница није марила за то. Уз његове евокације комитских авантура, после раскошних париских (или циришких вечера) очарана конспиративним, мистериозним младобосанско-црнорукашким конфабулацијама. Аница ће разрешити свој проблем - заборавиће на стварност.

Хасан је својим динарским загрљајем пренео из кашаниновске српске Атине у престоницу Еладе... Или се то њој тако чинило, што је сасвим довољно за срећу.

Када је срео 1927. Кашанин је био шокиран.

Неколико пута их је посетио у Ломиној улици, где су живели.

Аница је била формална и хладна. На њеном лицу није се могао пронаћи ни титрај жаљења ни сентимента за "насладама драгог пријатељства". Оног танког и слатког трага на женском лицу које радо показују својим бившим љубавима мамећи их тако на даље обожавање.

Очигледно разочаран, Милан ће записати:

"Из године у годину наметљивије и утолико убедљивије уколико смо се ређе виђали, живот којим је живела Аница Савић чинио ми се не иштински, већ фикшиван, њен однос према појавама и бићима вештачки. Заузеша науком и поезијом, читањем и писањем, волела је Плашона и Лукреција, не и живе људе. Ничим није показвала, још мање рекла, да јој је жао што нема браће и сестара, и нема деце..."

У овом тексту Кашанин је заборавио само да напомене да је поред толиких мртваца волела кроз "језиву романтику" и једног живог мушкарца - свог Хасана.

Само је тај занос, занос који је неразумљив без изворног поимања ероса, могао приволети једну више него, макар и младалачки, самосвесну интелектуалку да се одрекне своје каријере и попут оријенталне, кротке хануме крене за својим мужем у смеру његове деликатне политичке мисије. Тако је миљеница аустријског конзервативног филолога Радермахера, бечка апсолвенткиња, примадона војвођанске интелектуалне сцене звезда париских (и иних европских салона) уз свог Хасана, уз свог Ахилеја стигла 1930. у Скопље. Хасан је тамо постављен за управника муслиманских вакуфских имања, а она за наставника гимназије и хонорарног асистента на факултету. Деценија проведена на јужном поларном пољу српског национала могла би се из једног угла третирати као Хасаново обрушавањс од Аничиног Ахилеја до њене ахилове пете, поготово ако се има у виду да је њена експертиза ранојелинске философије на крају сведена на дугогодишње суплентовање или предавање на Скопској медреси.

Политичка позадина целе ствари је ипак била занимљивија. Хасана је српска власт послала у Скопље да би као Србин муслиманске вероисповести деловао на бројне "муцахере" који су се ту склонили, бежећи из Босне и Херцеговине од аустроугарске власти како би појачао њихово "српско" осећање над "муслиманским". У том смислу се и на Аничин рад у медреси може гледати као на свесну или несвесну конспиративно - шпијунску мисију за сриску ствар.

С друге стране, та мисија је скоро пар деценија одвојена од свих европских елитних токова, масонских или нацистичких, парамасонских или комунистичких, свеједно, обезбедила Аници Савић - Ребац, један ретко луксузан смирај, један ескапистички пут у мистичке дубине Истока. Скривена у Хасановом загрљају, у Скопљу, ту у тракијско - македонском гребену где су зачете ранојелинске мистерије, одакле су изгамизале Сибиле она ће поринути у корене источне психоделије.

Најбоље чувана тајна или трач из овог периода, за коју постоји само један живи сведок-дервиш, говори да су Аница и Хасан свој пројекат "бога од стварности" појачали опијатским искуством.

Тек ту ће Аница разумети задимљене амбијенте "златноморунске завере", ту ће се суочити са суштином балканске мистике која трансцендира епохе, етносе и религије, ту ће уз Хасана разумети линију спознаје која ничеански започиње код

Заратустре, наставља се у тракијско-македонским мистеријама да би експлодирала кроз дионисијске светковине, јер ће заправо ту, у аутентичном попришту трачанских паганских наркотичких опијумских ритуала, који су пресудно утицали на античке претплатонске мистерије и баханалије, Аница разоткрити суштину континуитета балканског психоделичног осећања света.

Оно што је за Грахама Грина значила Индокина то је за Репчеве била Македонија.

Али, за разлику од овог опскурног агента *Интелиџенс сервиса*, писца дилетантског "Воза за Истамбул", њихово просветљење је било на њиховом тлу. Зато је било дубље и трагичније. Дубље јер је појачавало њихов национални патос и трагичније јер их је дефинитивно паганском наркотизованом екстазом неповратно удаљило од хрншћанских двери.

Тако иницирана Аница је могла да схвати лаику неразумљиву, линију која води од младобосанског патриотског завереништва, преко аписовског црнорукашког тероризма ка бечкој конспирацији у полеђини српског, јовановићевског клуба и завршава се у руском, комунистичком, скоро па асасинском, коминтерновском терору. Просто говорећи, окренула се опсесивно идеји смрти.

Госпођица која је волела Дебисија и Лукреција и која је сматрала да је "Париз само толико занимљивији од Београда колико Београд од Новог Сада" полако је почела да схвата да је уметност опаснија од стварности, да је антика болнија од Србије...

Захваљујући тој источњачкој иницијацији која асоцира "четврти пут" Гурђијева оствареној у прапостојбини балканских опијумских, паганских оргија, Аница Савић ће са својим "Репцем", како је од миља звала Хасана, прихватити, током ратних година необични, благоугодни егзил, који је српској лојалној и полулојалној интелигенцији понудио Недић у Врњачкој Бањи. Ту, у српском Баден-Бадену, у српском Маријенбаду, ратну голготу ће у заветрини проживети, поред наших македонских повратника, многи представници српске елите.

Сви су били ту, од потписника Тројног пакта потоњег нобеловца Иве Андрића, до апотекарске кћерке, Слободе легендарне љубави последњег лидера СКОЈ-а - Иве Лоле Рибара. И управо ће он својим митским писмом, написаним у адвокатској канцеларији Владимира Велебита, у Загребу, провоцираног љубомором због њених кристијанија са младим сликаром М. Протићем, изазвати једину турбуленцију, која је поред хапшења Слободе, могла да има за последицу разарање лагодне врњачке заветрине. Ту, у окриљу четничких положаја, на малом брду прошараном вилама опатијског сјаја, брду које ће накнадно добити име по извесном Чајки, једином партизану у целом окружју. Хасан и Аница (која је одбила да ради под окупатором) опет су живели у антици са музама и нимфама.

А онда је стигло Лолино плачљиво - суицидно писмо. Одједном је у ладањски мир окупиране Врњачке Бање стигла праћена снежном вејавицом, гестапоовска патрола. Нацисте нису интересовали ни Иво Андрић и његови рукописи ни српски патриота Хасан Ребац, ни његова занесена естетичарка, већ само

Слобода о којој је певао Лола. Тако је млади Протић остао без своје пратиље на скијању, а све остало се вратило својој колотечини.

Ту, у срцу спокојства Недићеве Србије, штићена Љотићевим стражама, Аница ће добити античке симпатије за НОБ и после, у Београду, се повезати са НОП-ом.

Тада ће започети препеве партизанских песама (од којих су многе биле плагијати љотићевских корачница) на енглески језик. Ти ће, више него поздрављени, препеви Хасана и Аницу превести из Врњачке Бање у прелепи стан преко пута Бајлонијеве пијаце са чије ће терасе, потресени, Аница и Хасан, излажући се сунцу, посматрати изгладнеле Београђане који ће се на прелазу из четрдесетих у педесете отимати око кромпира и празилука.

Па опет, комунисти су, ипак, поставили најпааметнију Српкињу на право место, из медресе и влажних гимназија 1946, на предлог професора Будимира, постављена је за ванредног професора Универзитета у Београду, за предмет Историја римске књижевности и латински језик. Комунисти, ма како били далеко од идеала Платоновог аристократског комунизма, пружили су Аници могућности за њен опседивни рад, преводе, препеве, песме, философске текстове. Аница, која је у свом тексту "Његош, Филон, Кабала" покушала да докаже да је Његош паганско-кабалистички мистик, сада је и сама улазила у тајне кабалистичке езотерије.

Сасвим срећно живећи у свом измишљеном свету унутар велике црвене илузије, Хасан и Аница су били срећни као Филемон и Баукида. Мада би било пре саркастично упоредити Тита, још саркастичније Крцуна са Зевсом, ипак се предкатаклизмична етапа у животу најбизарнијег паганског пара у модерној српској историји може разумети као један судбински ноктурно, као један празни, нимало епикурејски, тренутак прижељкивања краја. И пре спознаје Хасанове опаке болести, Аница је била опседнута идејом добровољне смрти. У тој опседнутости је било нечега веома блиског јапанском органском стапању са судбином државе, али наспрам јапанског ројалистичког родољубивог трансa (самурај се ослобађа од живота лако као што се трешњев цвет ослобађа од латице) Аница је испуњена персоналном љубављу, љубављу жене према мушкарцу који јој је омогућио дубину мистичке спознаје и потпуну заштиту и видела је крај у заједништву вољених бића, крај који је призивао некаву предантичку "есхатологију" којој су Филемон и Баукида били више него подесна метафора.

*"Душо сви путеи бескраја те зову!
Живот и смрт се срећу као на
оштрици мача
И сливају једно у друго путање:
Што хладнији, виши врхунци јесени,
у лета све топлија воде ми душу,
сада, када један једини,
Топео шренушак живота води
у срце вечности."*

Ту визију је Аница просањала у некој од опијатских ноћи подно сиреалистичке конфигурације Марковог града који је исто тако могао да буде Хераклов... Пуно година касније, упркос повлашћеном положају у Титовој Југославији, положају због кога ће и за живота, а поготово након смрти бити оговарана, зашто не рећи и лицемерно-перфидно потцењивана, у време општег етатистичког заноса, у којем нису учествовали само одабрано-одбачени, Аница се у потпуности посветила том трансцеденталном императиву добровољног напуштања живота. Кад би јој неки перверзни интелектуалац жељан античких пикантерија поносито скренуо пажњу на овај или онај рукопис упућен њеној омиљеној Хелади, она би меланхолично упитала "а како се ту коментарише античка идеја добровољне или свесне смрти?"

Потом се Хасан разболео и идеја смрти се отргла од своје метафизичке ауре...

Ситна женица, која се грохотом смејала, и која осим свог Хасана и вучјака Вулета никог на овом свету није имала била је престрављена озбиљношћу стварности и заветовала се Хасану на вечну љубав.

Када је Хасан умро, нагло и пребрзо, крволочни Вуле је није могао одбранили од оштрине стварности која је продрла кроз њена хеленска врата. Сви су чекали њену смрт, или боље речено, сви су је желели... из забаве... из интриге... ради узбуђења...

И они који никад нису читали њене песме, и они који никад нису листали њене преводе, и они који нису ни чули за њене естетичке текстове чекали су њену смрт, или боље речено, захтевали су је од ње.

Како то Винавер пише, она је неуспешно пререзала вене једанпут што је појачало притисак и презир јавности.

По старим и прашњавим књигама и езотеријским списима, по јересима и догмама и мистичним доктринама она је тражила доказе и путање за сусрет са Хасаном на другом свету.

А онда је решила да направи рођенданску забаву и да на њу позове све оне који су "захтевали њену смрт".

На рођендану је, како сведоци у сећању држе, Аница била весела, кикотала се и пркосила и као увек ишла око њих својим лаганим кораком. Сви су били запањени. Чак је и трачанску вечеру спремила. Још једанпут је београдској чаршији демонстрирала своја знања, све их уз осмех испратила и ујутру се, с метком у срце, убила.

Чаршија је сада била потресена, чак љута. Смрт тако претерано озбиљна уништила је *трач*. Осећај ишчекивања и забаве је нестао.

Она је то ипак урадила и оставила им је и белешку као коментар на неизбежну реченицу:

- Видиш да је била луда!

Оно што чиним, чиним из уверења у пуној луцидности интелекта и воље. То уверење да живиш није вредан живљења ако изгубимо најдраже биће поникло је такорећи заједно са мном, развијало се нарочито под утицајем анишких схвашиња о самоубисиву и послало једно од одредница моје живошне концепције, од органских закона моје природе...

Београд је заћутао. А онда су почели нови трачеви. Једни су тврдили да се

убила по кабалистичком обреду тачно израчунавши сат и минут у коме мора да се убије да би се спојила са Хасаном, други су помињали Хорација који се тако убио за својим меценом коме је, такође, дао завет. Драинац је био очаран и написао је оду о новом значењу самоубиства. Андрић се сетио Лукрецијевог самоубиства после љубавног напитка. Ибровац је држао посмртни говор у коме је помињао велики антички мит о супружанској љубави Филемона и Баукиде и рекао:

"И над гробом Хасана и Анице, из њиховог помешаног праха, нићи ће, као некад у Фригији, липа и храст, или као у нашој народној песми, јела и бор, и шуморећи преплитали своје гране.

Кашанин је био ужаснут и у љубомори се трудио да демонстрира рационалност:

"У историји идеја, Аница је волела решаваши велике проблеме, и верујем, неким од њих је и нашла решење. Проблем свог сопственог живоша није решила. Она се од детињска кретала у апстракцијском свешу, више међу духовима, него међу људима - као да није живела својим животом, него туђим. Сама на путу којим је ишла и са којег није хтела, ни могла да скрене, она је носила терет сувише тежак за њену крхку грађу.

Немајући корена ни у једној религији, ни у једној нацији, ни у једној филозофској, социјалној, или научној доктрини, она се нашла у простору без времена и друштва... "

Мртва - паметна жена, поново постаје омиљена, као девојчица, поново се прича о њеним талентима и благостима. Мртва, још не добија признање да је "баш паметна", али се спомиње уз одобравање њена ерудиција.

Један њен пријатељ тврди да је Црњански рекао да је Аничина трагедија у томе што је веровала да би било много мање радости у овом свету кад не би било Праксителовог "Хермеса", а да је то веровала у Србији у којој 90% интелектуалаца није чуло за Пракситела...

Свеједно, мезимче чика Лазе и чика Јозе, понос српске Атине, занос малог Кашанина и вероватно најпаметнија Српкиња свих времена отишла је у смрт добровољно за својим Хасаном да "спава једну непрекидну ноћ" у нади која је спајала Дантеа и Беатричу:

"У Једном зраку свом вечности обе"...

Оно што се у тој језовитој романтичности увек заборавља је да је београдска чаршија повукла обарач у овој љубавној причи.

Исидора Бјелица
Тајни живот славних Српкиња